

OBSZARY WIEJSKIE: PRZEMIANY – PROCESY – WYZWANIA ROZWOJOWE
Warszawa, 21-22.11.2023 r.

WEWNĘTRZNE PERYFERIA W ŚWIETLE WYBRANYCH KLASYFIKACJI OBSZARÓW WIEJSKICH

PAWEŁ CHURSKI (UAM POZNAŃ)

CZESŁAW ADAMIAK, ANNA DUBOWNIK, BARBARA SZYDA (UMK TORUŃ)

MACIEJ PIETRZYKOWSKI (UE POZNAŃ)

PROJECT -2020/37/B/HS4/01034

OBSZARY WIEJSKIE: PRZEMIANY – PROCESY – WYZWANIA ROZWOJOWE

Warszawa, 21-22.11.2023 r.

Agenda

1. Projekt TIPERICO – cele i etapy
2. Delimitacja i typologia wewnętrznych peryferii
w nowym układzie miejskich obszarów funkcjonalnych w Polsce
3. Wewnętrzne peryferia a wybrane klasyfikacje obszarów wiejskich
4. Wnioski

Cele:

Określenie stopnia wykorzystania zróżnicowanych obszarów wiejskich dla wyjaśnienia procesów rozwojowych, a w dalszej kolejności do kształtowania polityki rozwojowej w obszarze wewnętrznych peryferii.

Cele szczegółowe:

- Zaprezentowanie rozmieszczenia przestrzennego wewnętrznych peryferii w Polsce
- Analiza porównawcza wybranych klasyfikacji obszarów wiejskich identyfikujących obszary (gminy wiejskie i miejsko-wiejskie), w których występuje kumulacja negatywnych zjawisk społecznych i gospodarczych dla określenia adekwatności przeprowadzanych podziałów z rozkładem przestrzennym wewnętrznych peryferii.

Projekt TIPERCO - cele i etapy

Celem projektu jest identyfikacja prawidłowości zmian rozwoju społeczno-gospodarczego na wybranych peryferiach wewnętrznych w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem ich wrażliwości i odporności na skutki kryzysu SARS-CoV-2 oraz wynikające z nich rekomendacje dla zmiany w interwencjach polityki rozwojowej.

Delimitacja i typologia wewnętrznych peryferii w nowym układzie miejskich obszarów funkcjonalnych w Polsce

Studia przypadków czterech wybranych miejskich obszarów funkcjonalnych spełniających kryteria wewnętrznych peryferii

Identyfikacja i monitoring czynników oraz barier wpływających na trajektorie rozwojowe wewnętrznych peryferii w okresie kryzysu –rekomendacje dla polityki regionalnej

Pojęcie wewnętrznych peryferii

remote areas
(Ardener 1987)
anthropological approach

periphery areas
(Hall et al. 2013)
geographical approach

periphery and semi-periphery
(Connell et al. 2005)
sociological approach

low-growth regions
(European Commission 2015)

lagging regions
(European Commission 2015)

low-income regions
(European Commission 2015)

INNER PERIPHERIES
(Servillo et al. 2016)

left behind places
(McCann 2019)

places that don't matter
(Rodríguez-Pose 2018)

places as loci of discontent
(Florida 2021; Martin 2021)

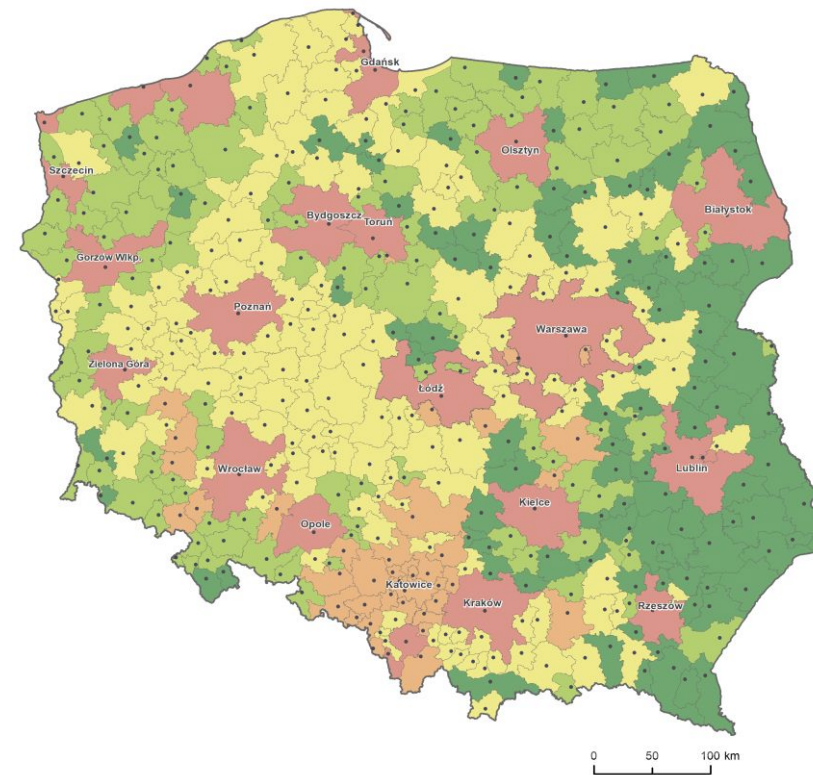
left behind people and places
(Dijkstra et al. 2020)

Nasza definicja wewnętrznych peryferii

Peryferie wewnętrzne rozumiemy jako obszary o uświadomionych lub utraconych potencjałach rozwojowych, ze względu na ich **peryferyjność społeczną lub gospodarczą**, spowodowaną w szczególności **niską dostępnością komunikacyjną i stosunkowo dużą odległością czasową** od centrów gospodarczych, **ograniczonym zakresem funkcjonalnym połączeń** oraz brakiem umiejętności lub **trudnością w ich trwałym nawiązaniu**.

Ich cechami charakterystycznymi są:

- niższa wydajność terytorialnego systemu społeczno-gospodarczego,
- niższy dostęp do dóbr i usług publicznych,
- niższa jakość życia (wellbeing).

Delimitacja i typologia wewnętrznych peryferii w nowym układzie miejskich obszarów funkcjonalnych w Polsce

Delimitacja MOFów

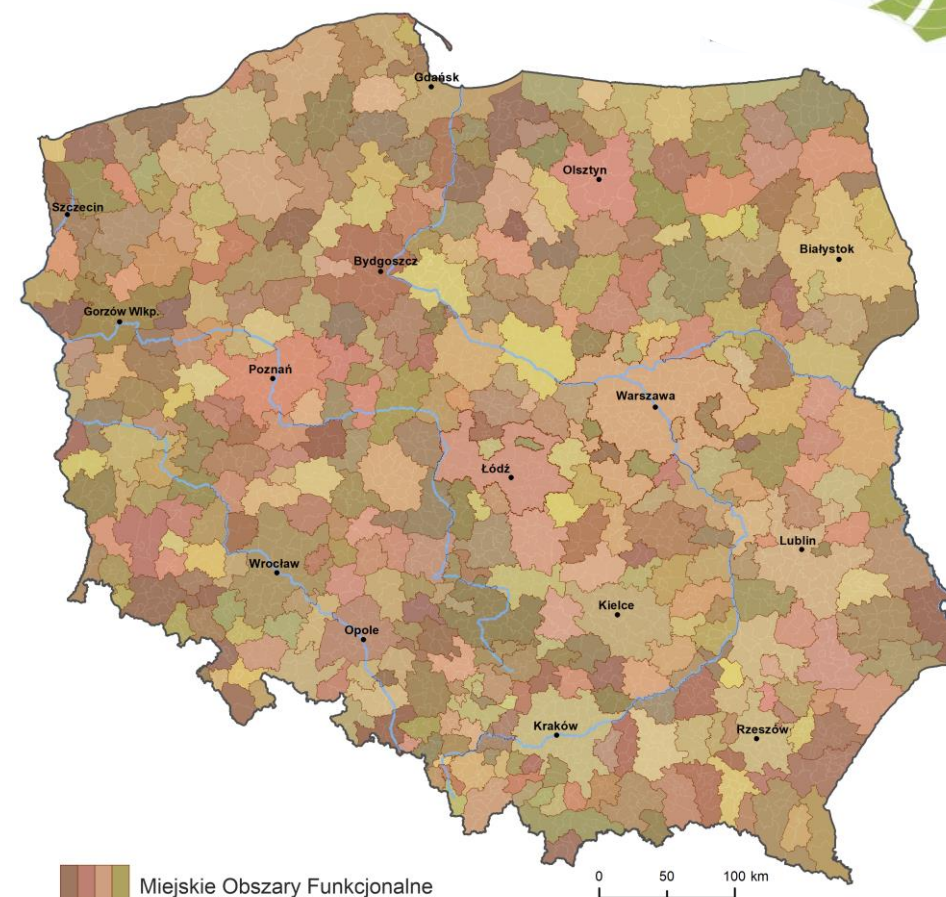
Wyznaczenie zasięgów przestrzennych wewnętrznych peryferii powinno odbywać się w układach **miejskich obszarów funkcjonalnych (MOF)** (Śleszyński 2015; Dijkstra i in. 2018; Kudełko, Musiał-Malago, 2022) odpowiadającym zasięgom przestrzennym stosunków gospodarczych kształtujących się na obszarach: rdzenie – tereny otaczające.

Założenia delimitacji:

- MOFy składają się z gmin,
- oparte o powiązania migracyjne i dojazdy do pracy,
- rozłączny, wyczerpujący podział, MOFy ciągłe przestrzennie,
- nie za duże MOFy: do 1h dojazdu samochodem (duże miasta – 1,5 h).

Podział Polski na **413 MOFów**

na podstawie dojazdów do pracy oraz migracji obustronnej pomiędzy gminą a miastem centralnym MOF

Churski, P., Adamiak, C., Szyda, B., Dubownik, A., Pietrzykowski, M., Śleszyński, P. (2023). Nowa delimitacja miejskich obszarów funkcjonalnych w Polsce i jej zastosowanie w praktyce zintegrowanego podejścia terytorialnego (place based approach). *Przegląd Geograficzny*, 95(1), 29–55.

Typologia MOFów

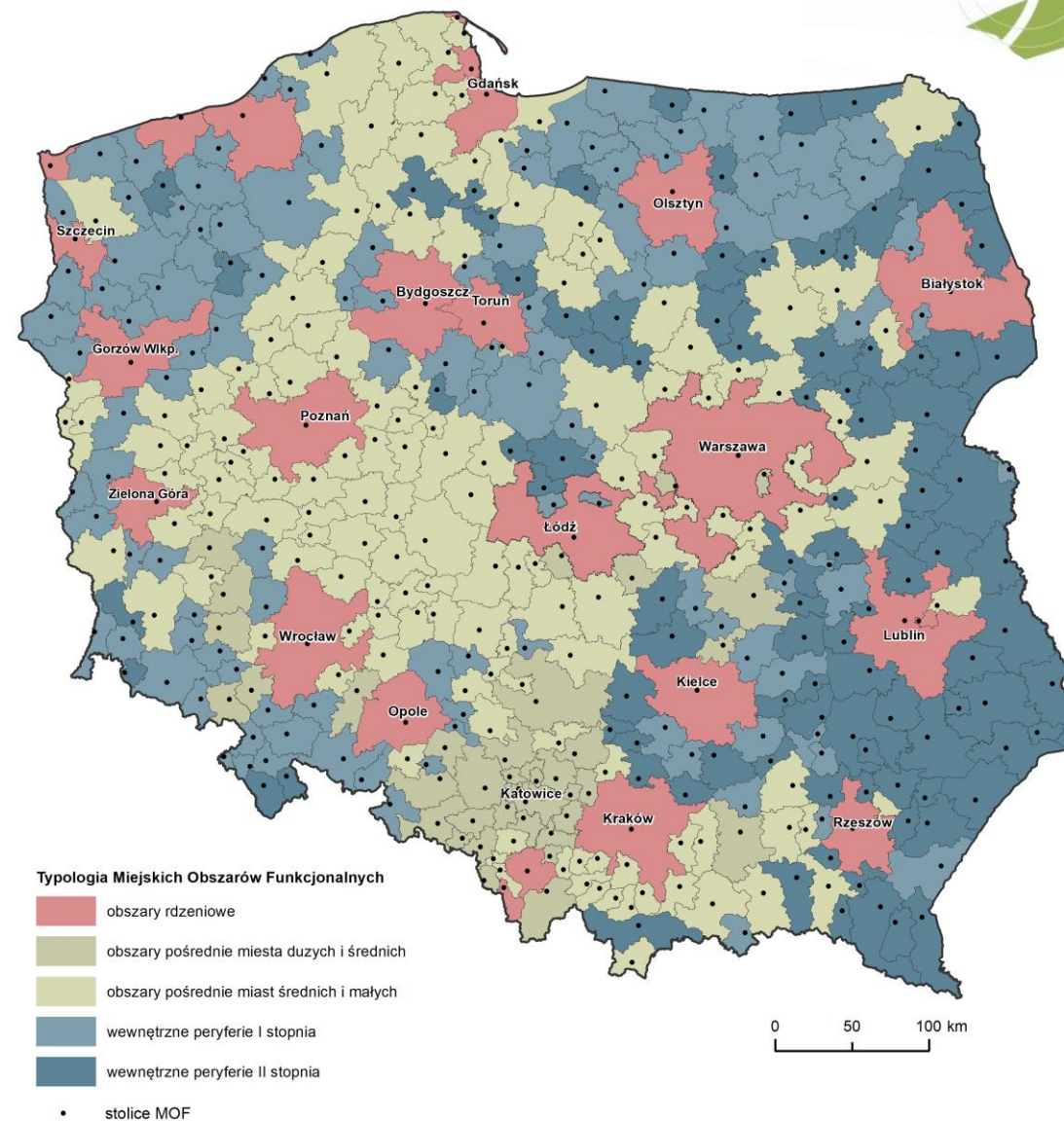
15 źródeł danych (oficjalne dane statystyczne, niepublikowane dane, wyniki wcześniejszych badań).

47 wskaźników obrazujących 9 wymiarów peryferyjności, pozyskanych z różnych źródeł, w tym w efekcie współpracy z innymi zespołami badawczymi:

- Dostępność
- Sytuacja ekonomiczna
- Sytuacja finansowa
- Sytuacja demograficzna
- Warunki mieszkaniowe
- Zdrowie i bezpieczeństwo
- Edukacja
- Czas wolny i aktywność społeczna
- Dobra i usługi ekosystemowe

Redukcja liczby zmiennych (grupowanie hierarchiczne zmiennych – aglomeracyjne, odległość euklidesowa, całkowite powiązanie, następnie wybór celowy – jedna zmienna na skupienie)

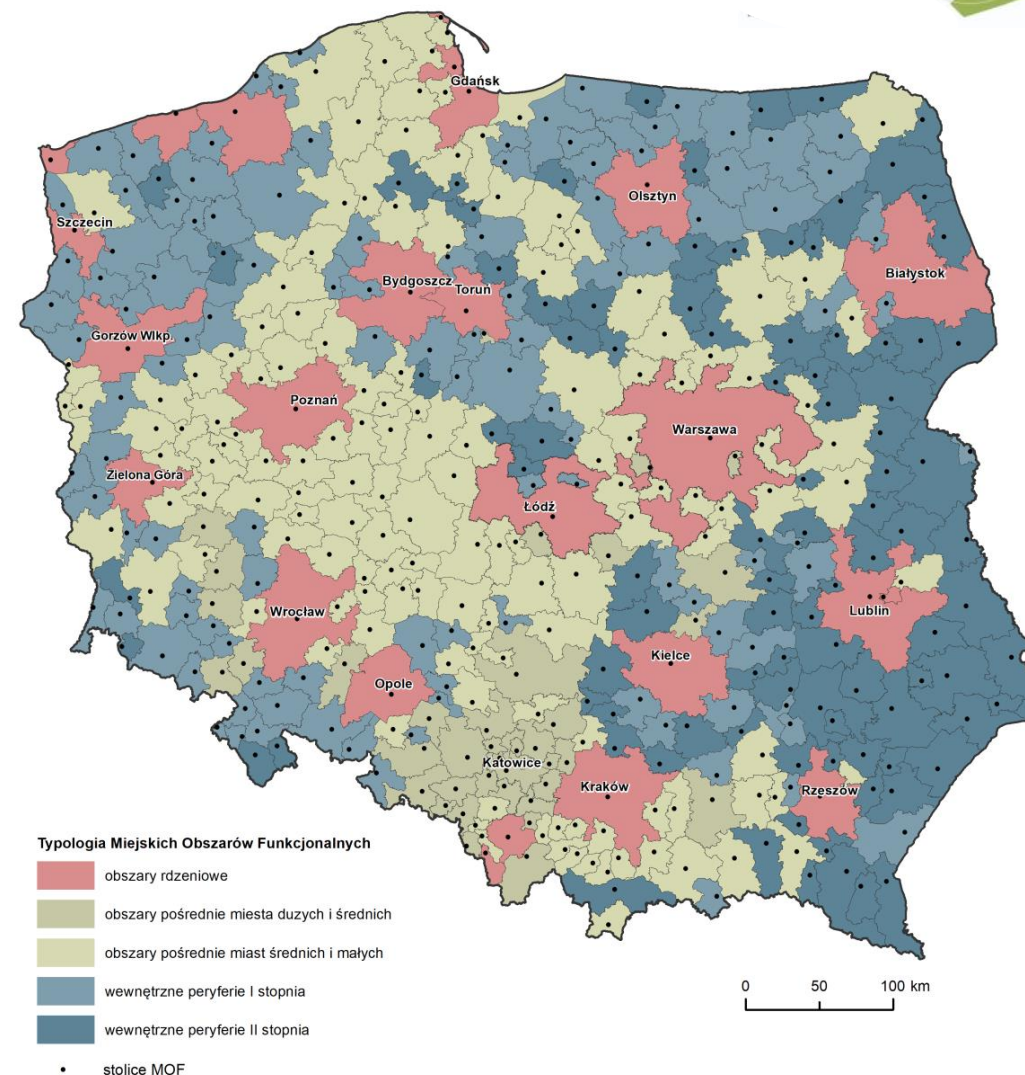
Grupowanie MOFów za pomocą modelu mieszaniny rozkładów Gaussa (GMM)

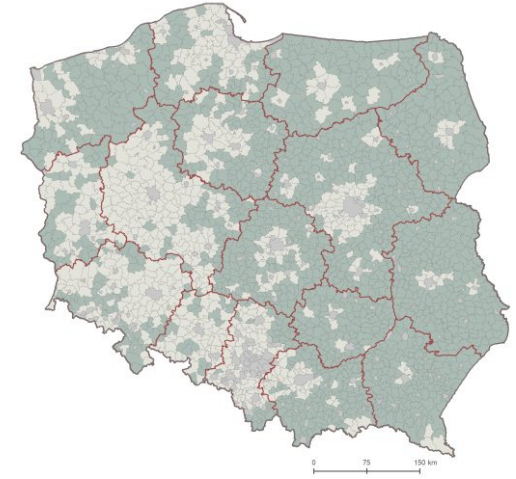

Typologia MOFów

Klasa	Liczba FUA	Średni dochód rozporządzalny (tys. PLN)	Średnia liczba nowych mieszkań na 1000 mieszk.	Średni wskaźnik intermodalnej dostępności transportowej	Średni poziom przyrostu naturalnego (na 1000 mieszk.)
Obszary rdzeniowe	25	43.8	8.06	33.1	-1.05
Obszary pośrednie dużych i średnich miast	39	39.5	2.87	52.7	-3.60
Obszary pośrednie średnich i małych miast	141	35.2	4.19	32.3	-0.34
Wewnętrzne peryferia drugiego rzędu	112	30.0	2.29	21.7	-3.50
Wewnętrzne peryferia pierwszego rzędu	96	26.7	2.26	20.6	-3.48

Wewnętrzne peryferia a wybrane klasyfikacje obszarów wiejskich

Wybrane klasyfikacje obszarów wiejskich

Mazur, Bański, Czapiewski, Śleszyński 2015

Kryteria podziału:

- obszary wiejskie (i miasta poniżej 5 tys. mieszkańców);
- ocena dynamiki sytuacji społeczno-gospodarczej (6 wsk.)
- gminy poza obszarami funkcjonalnymi ośrodków miejskich (za Komornicki i Śleszyński 2009).

Wyniki do porównania:

- wiejskie obszary funkcjonalne nieuczestniczące w procesach rozwojowych

Stanny, Komorowski, Rosner 2021

Kryteria podziału:

- obszary wiejskie;
- ocena poziomu i struktury rozwoju społeczno-gospodarczego gmin wg 11 komponentów rozwoju obszarów wiejskich: dostępność przestrzenna, dezagrarnizacja lokalnej gospodarki, sektor rolniczy, sektor pozarolniczy, problemy demograficzne, lokalne finanse publiczne, rynek pracy, edukacja, aktywność społeczna, spójność społeczna, warunki życia ludności

Wyniki do porównania:

- obszary wiejskie zdominowane przez tradycyjne rolnictwo
- obszary wiejskie zdominowane przez rolnictwo wielkoobszarowe
- obszary wiejskie zdominowane przez rolnictwo, pośrednie
- obszary wiejskie z rozproszonym rolnictwem i wieloma źródłami dochodów

Bański, Mazur 2016

Kryteria podziału:

- obszary wiejskie (i miasta poniżej 5 tys. mieszkańców);
- ocena dynamiki sytuacji społeczno-gospodarczej (5 wsk.)
- wartości syntetycznego wskaźnika dostępności
- wydzielenie kategorii funkcjonalnych w oparciu o dynamikę 6 wsk.;
- gminy poza obszarami funkcjonalnymi ośrodków miejskich

Wyniki do porównania:

- wiejskie obszary peryferyjne, o funkcjach produkcyjnych,
- wiejskie obszary peryferyjne, o funkcjach konsumpcyjnych,
- wiejskie obszary peryferyjne, o funkcjach mieszanych
- wiejskie obszary dobrze dostępne, o funkcjach produkcyjnych
- wiejskie obszary dobrze dostępne, o funkcjach konsumpcyjnych
- wiejskie obszary dobrze dostępne, o funkcjach mieszanych

wymagające wsparcia procesów rozwojowych;

Heffner,

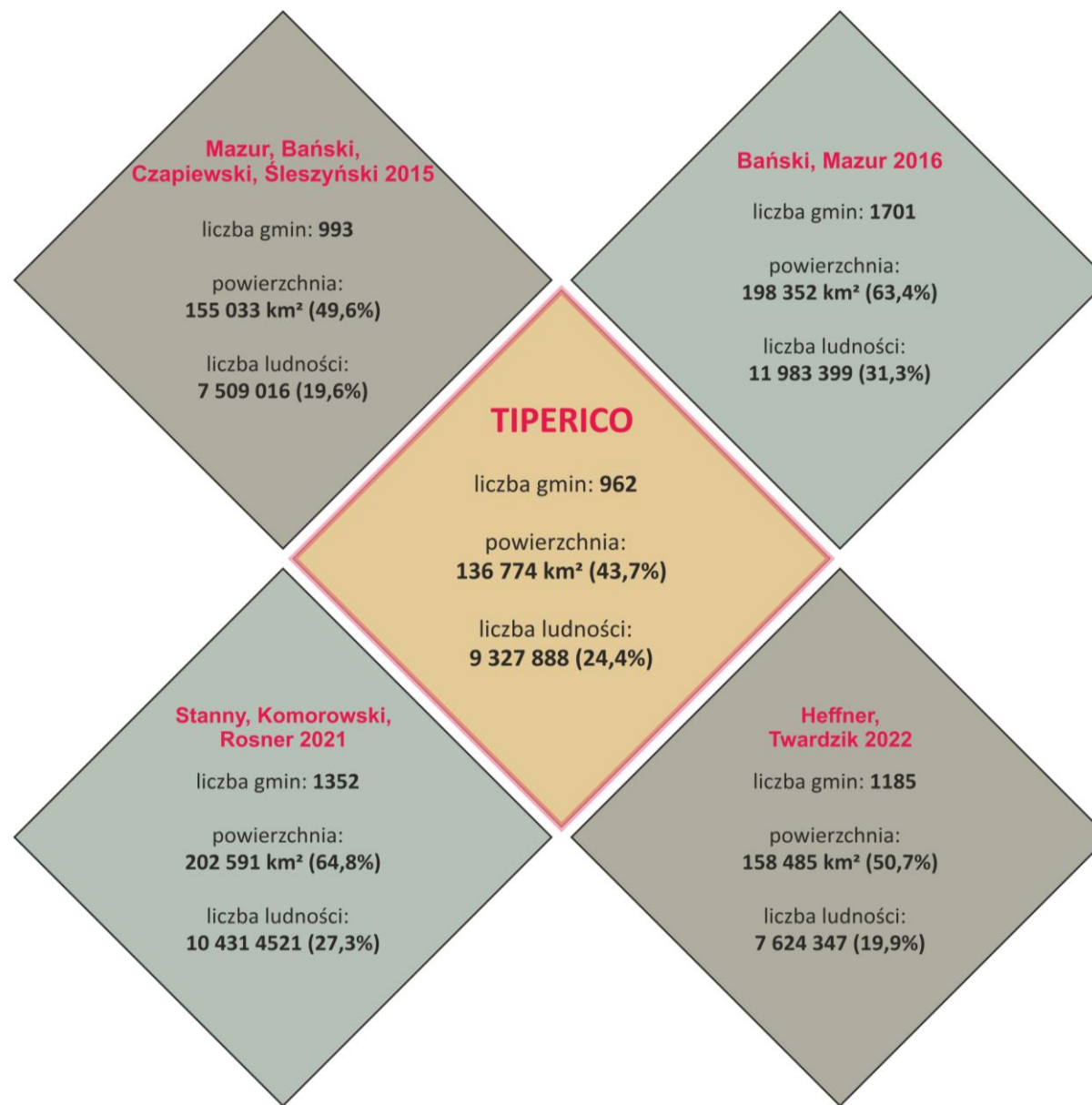
Kryteria podziału:

- kartograficzne nałożenie i uogólnienie typologii różnych autorów, nie podano kryterium wyróżnienia nowych typów.

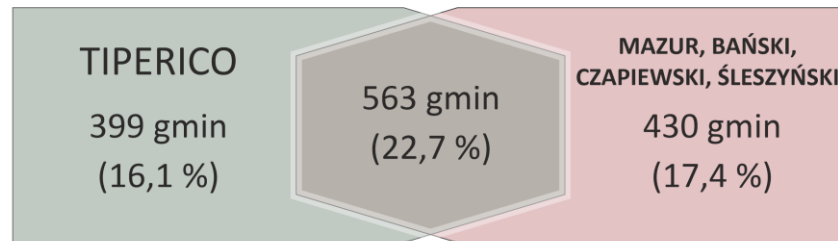
Wyniki do porównania:

- marginalizowane peryferie
- system peryferyjny reagujący na politykę rozwoju

Wybrane klasyfikacje obszarów wiejskich w wewnętrzne peryferia

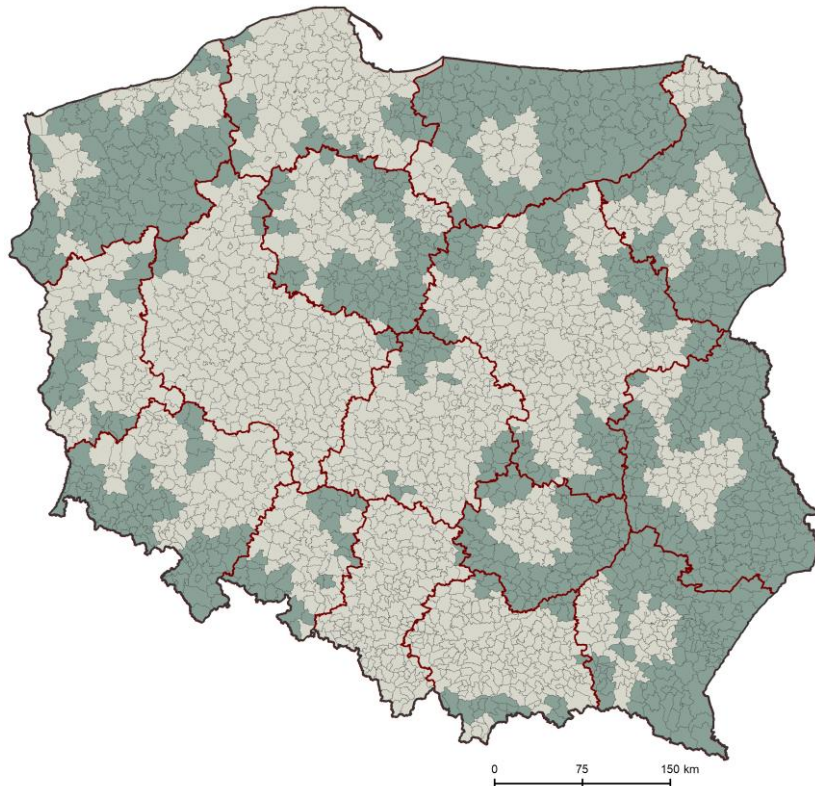

Mazur, Bański, Czapiewski, Śleszyński 2015

1085 gmin (43,8 %)

Poziom zgodności z TIPERICO:
58,5%

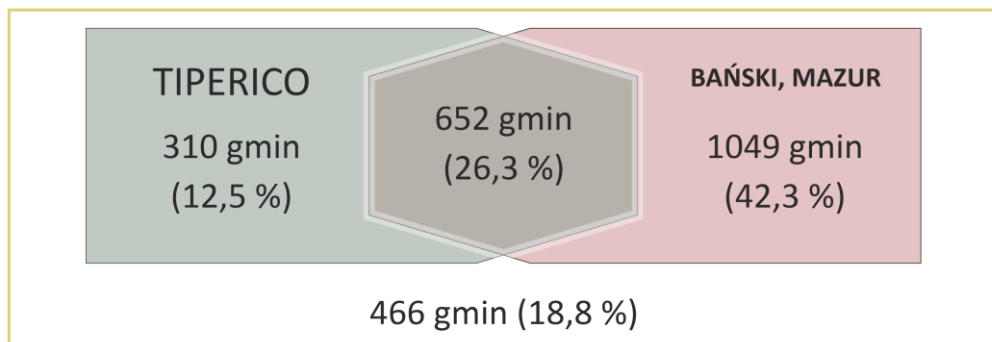

obszary uwzględnione
w analizie porównawczej

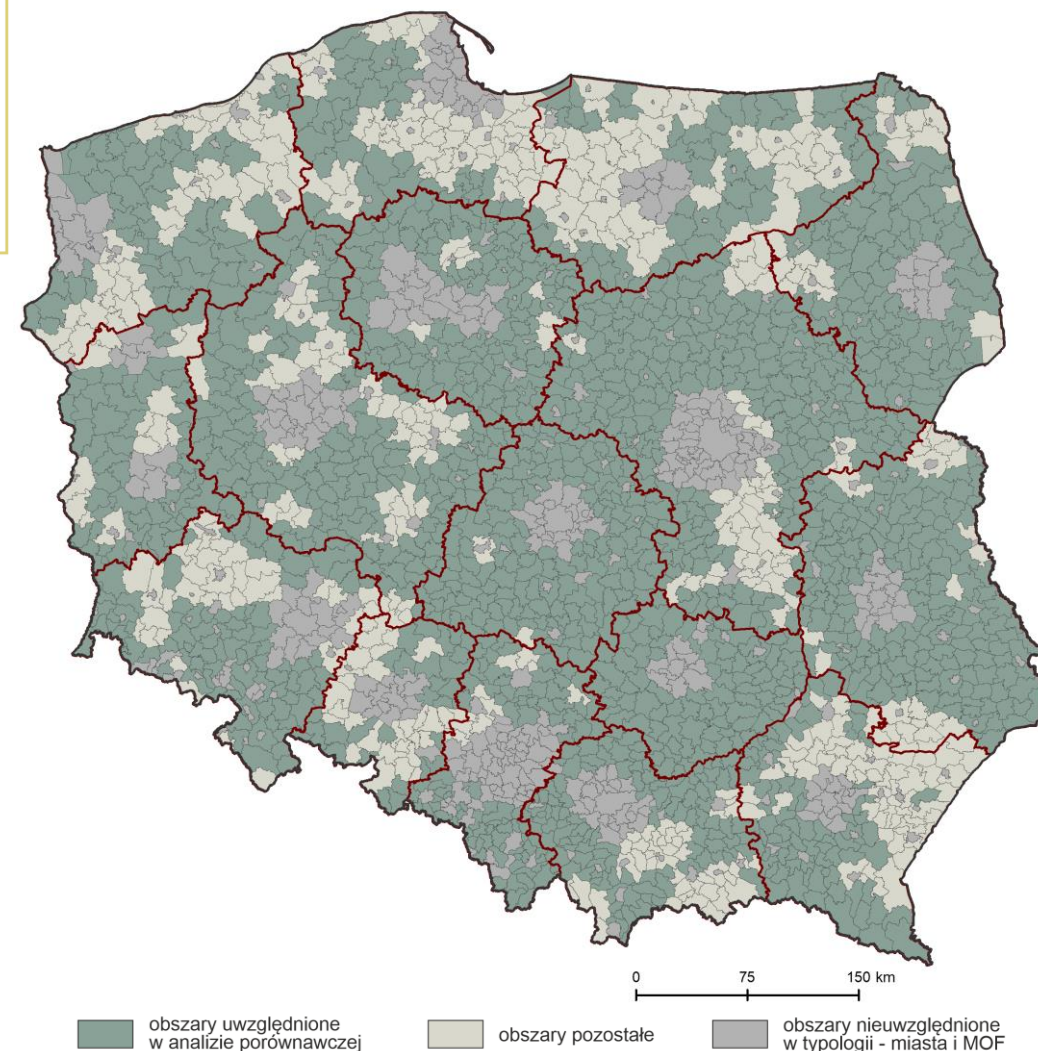
obszary pozostałe

obszary nieuwzględnione
w typologii - miasta i MOF

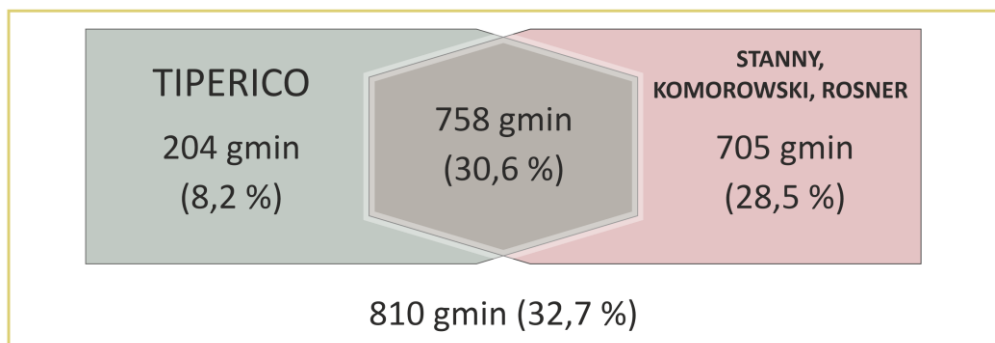
Bański, Mazur 2016

Poziom zgodności z TIPERICO:
67,8%

Stanny, Komorowski, Rosner 2021

Poziom zgodności z TIPERICO:
78,8%

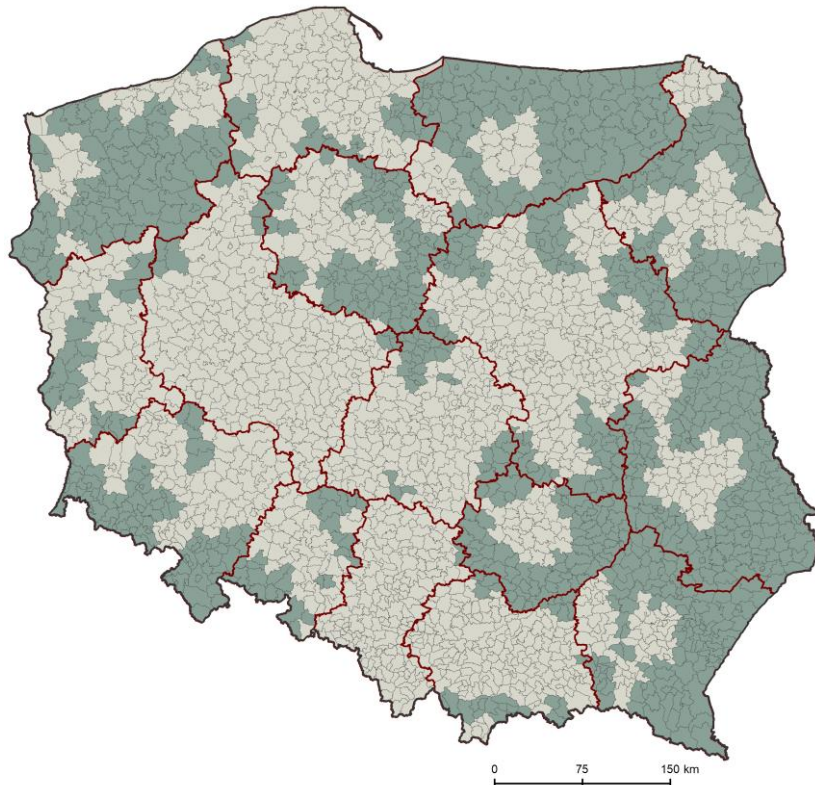
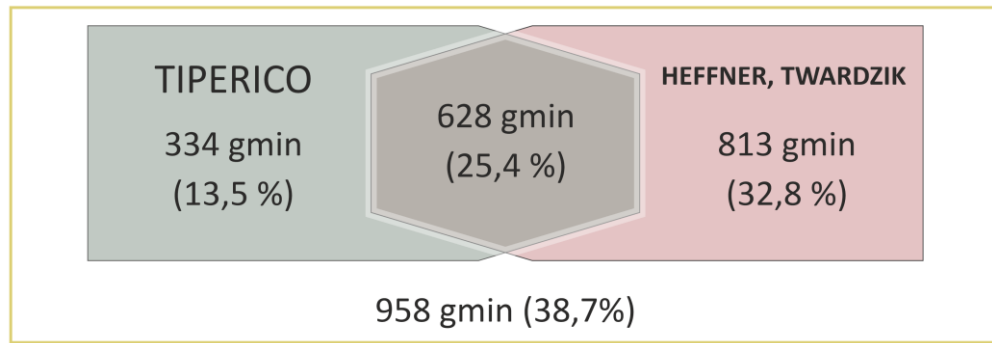

obszary uwzględnione w analizie porównawczej

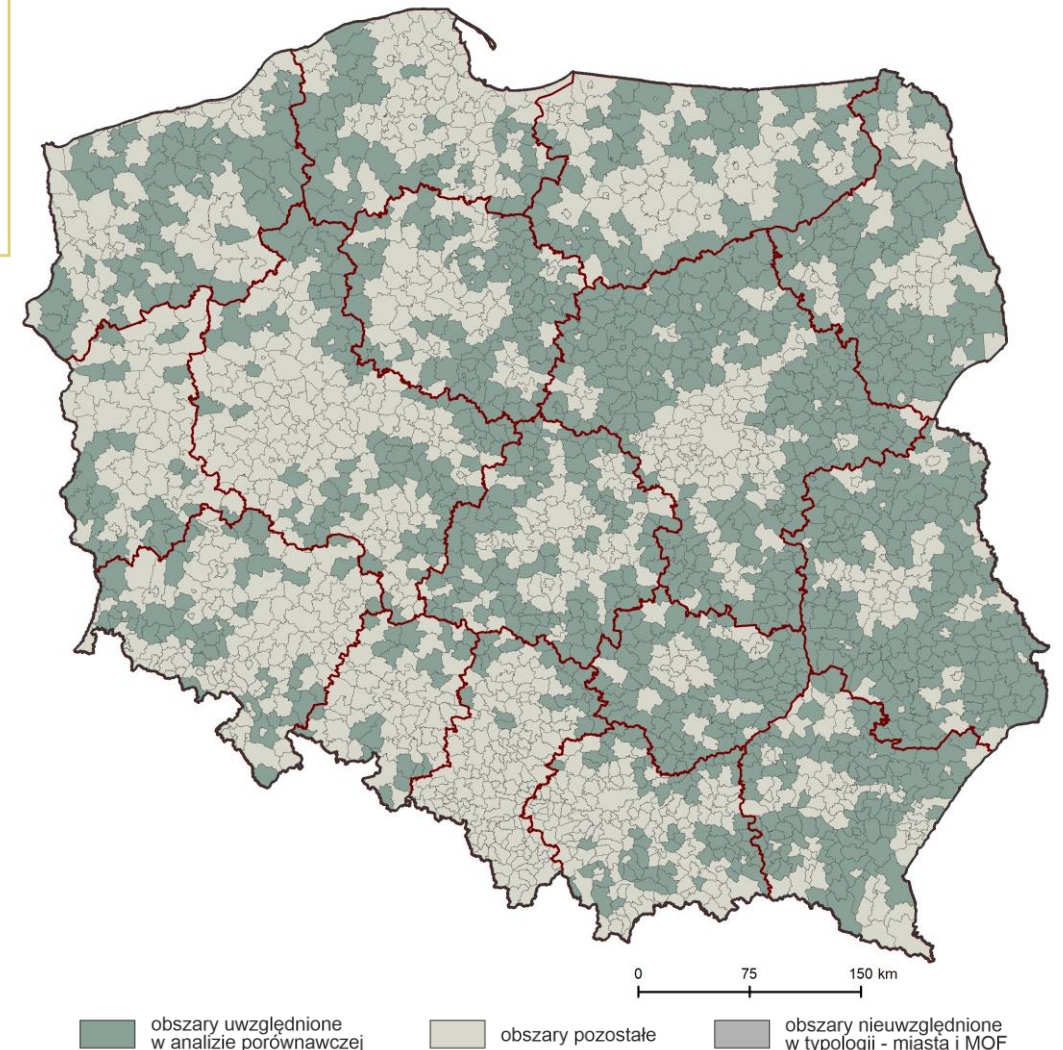
obszary pozostałe

obszary nieuwzględnione w typologii - miasta i MOF

Heffner, Twardzik 2022

Poziom zgodności z TIPERICO:
65,3%

- W każdej przywołanej klasyfikacji ważne było **kryterium lokalizacji obszarów wiejskich, szczególnie względem ośrodków miejskich** w różnej skali wielkości, tzw. rdzeni rozwojowych. **Jednak poza podejściem lokalizacyjnym wykorzystują one także analizę struktury funkcjonalnej obszarów wiejskich.**
- Spojrzenie z perspektywy wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, która nie zakłada z góry wektora rozwoju obszarów wiejskich (Stanny i inni, 2021), pozwala na **wyróżnienie istnienia potencjałów rozwojowych także na obszarach wiejskich, w których występuje kumulacja negatywnych zjawisk społecznych i gospodarczych, w tym również w wewnętrznych peryferiach.**
- Wobec powyższego wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich, odbywający się równolegle z dezagraryzacją gospodarki wiejskiej, daje szansę na poprawę warunków życia mieszkańców wsi i wyhamowanie procesów depopulacyjnych, a w rezultacie trwałą i zrównoważony rozwój.

- Przyjęta metodyka wyznaczania obszarów peryferyjnych, dostosowana do przyjętych założeń badawczych, pozwoliła wyodrębnić obszary na podstawie trzech głównych kryteriów: efektywności funkcjonowania terytorialnego systemu społeczno-gospodarczego, dostępności do dóbr i usług publicznych i jakości życia (wellbeing).
- Analiza stopnia zgodności przywołanych typologii z autorskim wydzieleniem obszarów wewnętrznych peryferii w Polsce wykazała, że **zasadnym było odejście od klasyfikowania obszarów wg ich poziomu wiejskości lub miejskości, a także ogólnych wyników społeczno-gospodarczych, na rzecz pomiaru zastawu zasobów lokalnych mających potencjał rozwojowy w myśl koncepcji rozwoju wielofunkcyjnego.**
- Przeprowadzona przez nas delimitacja miejskich obszarów funkcjonalnych oraz pomiar stopnia zróżnicowania tychże obszarów mają naszym zdaniem znaczenie dla procesu programowania interwencji rozwojowych, warunkują bowiem właściwe zaprogramowania pomocy, a w szczególności dostosowanie jej do specyfiki każdego zdiagnozowanego obszaru (kapitału terytorialnego) zgodnie z podejściem terytorialnym.

<https://tiperico.web.amu.edu.pl/en/>

Dziękujemy za uwagę